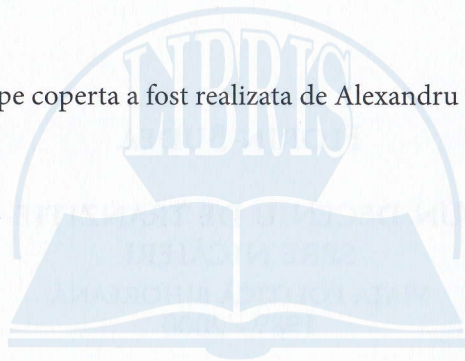

Fotografia de pe coperta a fost realizata de Alexandru Nițescu.

© Editura EIKON

București, Str. Smochinului nr. 8, sector 1,
cod poștal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

**Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național
al Cercetării Științifice din România (CNCS)**

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României

ISBN: 978-606-711-509-3

Editor: Valentin Ajder

FLORIN BUDEA

UN DECENIU DE TRANZIȚIE SPRE NICĂIERI

VIAȚA POLITICĂ BIHOREANĂ 1989 - 2000

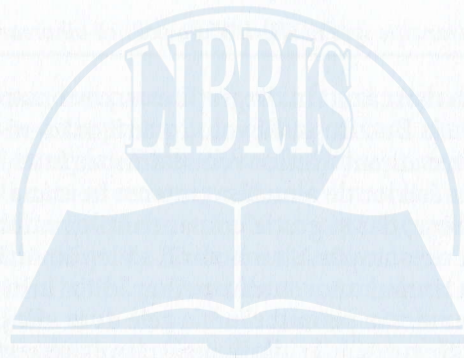
E I K O N

București, 2016

CUPRINS

Introducere	7
Capitolul 1 Istoriografia problemei, metode de cercetare	15
Capitolul 2 Evoluția vieții politice din România, între dictatura lui Nicolae Ceașescu și democrație	33
Capitolul 3 Oradea și Bihorul în perioada tranziției de putere de la „Epoca Ceașescu” la noile structuri politice post-revoluționare (decembrie 1989 – iulie 1990)	93
Capitolul 4 Viața politică locală între anii 1990 – 1992	229
Capitolul 5 Viața politică locală între anii 1992 – 1996	305
Capitolul 6 Viața politică locală între anii 1996 – 2000	387
Concluzii	459
Bibliografie, interviuri, resurse internet	489

Capitolul I

Istoriografia problemei, metode de cercetare

Precum spuneam și în introducerea acestei lucrări, cercetătorul care își propune să abordeze, la nivel local, tema transferului de putere de la comunism la democrație se va găsi în fața unei bibliografii inegale. Așa cum se știe, despre revoluție s-a scris mult în acești ani. S-au scris cărți și despre cele petrecute la Timișoara, Cluj, Sibiu, Brașov ori în alte orașe ce au fost declarate „orașe-martir”. Pe când în orașele care încă sunt puse în situația de a se „bate” măcar pentru a le fi recunoscut aportul în schimbarea puterii, nu s-a scris deloc sau aproape deloc cu privire la cele întâmplate atunci. Raportul rămâne același, ba chiar mai mult, s-ar putea spune că el devine complet defavorabil provinciei, dacă ne referim la anii ce au urmat evenimentelor din decembrie 1989. Sociologi, politologi și, mai puțini, istorici au încercat să deslușească întortocheatele căi ale tranziției. Nu însă și în plan local. Putem spune că aici rolul de cronicar al zilelor noastre a fost asumat de presa locală. Din nefericire nici Arhivele Naționale nu ne pot da garanții că istoria noastră foarte recentă e bine pusă la păstrare pentru generațiile viitoare. Fie că oamenii politici le-au lipsit cunoștințele sau interesul pentru a păstra aceste secvențe din viața și activitatea lor, fie că vremurile au fost nedrepte cu aceste documente, fapt este că, în arhive, s-a strâns prea puțin din ceea ce a fost viața politică bihoreană de la 1990 încoace. În această situație, presa locală și martorii, încă în viață, ai acestor evenimente rămân singurele surse posibile. Înflorirea pe care presa locală a cunoscut-o încă din primele zile ce au urmat căderii regimului comunist are meritul de a le oferi celor interesați o semnificativă varietate de abordări și opinii asupra aceluiași subiect, astfel încât cercetătorului îi va fi destul de ușor să își facă o idee corectă cu privire la temele abordate.

Probabil cea mai importantă sursă a acestei lucrări, măcar datorită faptului că este absolut inedită, e reprezentată de ceea ce s-a mai păstrat din documentele deținute, mai bine de 20 de ani, la el acasă de Constantin Bozântan. Participant la evenimentele revoluționare de la Oradea, din decembrie 1989, membru al Consiliului Național al Frontului Salvării Naționale, primul președinte ales al Consiliului Județean Bihor, Constantin Bozântan și-a însușit, în toamna anului 1990, o parte din documentele întocmite de cele mai importante instituții ale noii puteri democratice. A făcut asta, după cum explica într-un interviu colegul și prietenul său, Mircea Teaha, fiind convins că, după câștigarea alegerilor din 20 mai 1990 de către F.S.N., întreaga administrație va fi supusă unui dur proces de restaurație¹. La rândul său, fost deținut politic, Mircea Teaha a lucrat, din martie până în septembrie 1990, ca vicepreședinte al Consiliului Provizoriu de Uniune Națională – Bihor. Este și astăzi convins că F.S.N. nu a trecut la înlocuirea structurilor de conducere de la nivel local, imediat după alegeri, de teama unei reacții din partea populației „Ne-au mai lăsat până în septembrie. Apoi am fost desființați, așa spune, fără să știm. F.S.N. a început să își numească oameni în funcții. Pe noi, cei vechi, nu ne-a întrebat nimeni dacă vrem să rămânem să lucrăm în administrație. Într-o bună zi ne-au spus: «Salut!»”. În atmosfera tulbură și încărcată de tensiune politică a acelor zile, Constantin Bozântan și Mircea Teaha au adunat ce au putut din **arhiva C.P.U.N. Bihor**. Seara, au înghesuit toate hârtiile în portbagajul mașinii personale a președintelui, o Dacia 1300, și au depozitat acest fragment de arhivă acasă la Constantin Bozântan. Documentele prezintă informații interesante despre fosta nomenclatură locală, despre starea economico-socială a județului din primele zile ce au urmat revoluției, despre adevăratele bătălii date, la nivelul de vârf al unor instituții, pentru înlocuirea exponenților vechii conduceri și chiar despre modul în care s-au organizat, în Oradea, primele structuri locale ale noilor partide.

O parte importantă a informațiilor citate pe parcursul acestei lucrări, este vorba mai ales de acele informații care se referă la

¹ Mircea Teaha, *interviu*, 24 aprilie 2013, Oradea, „Vă puteți da seama ce era în sufletul nostru... Costi, eu și alții ca noi, eram convinși că, în câteva zile, ne vor face bagajele. De ceea ce avea să urmeze ne era și mai teamă. Nu existau niciun fel de garanții că tot ceea ce am încercat noi să facem va rămâne așa sau că, mai rău, anumite decizii nu vor fi întoarse împotriva noastră.”

reprezentanții nomenclurii comuniste locale, provine din arhive. Invocând probleme organizatorice și lipsa personalului, **Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale a pus doar parțial la dispoziția publicului documentele pe care le deține cu privire la activitatea P.C.R. în Bihor**. În ciuda acestui fapt, în conținutul unor documente referitoare mai ales la agricultură, am putut identifica mai multe nume ale unor activiști de partid care și-au continuat activitatea politică și după decembrie 1989. De asemenea, documentele de salarizare ale fostelor cadre din activul P.C.R. și U.T.C. de la nivel județean și din municipiul Oradea, păstrate în **Arhiva Consiliului Județean Bihor**, au constituit și ele o sursă importantă în demersul întreprins pentru identificarea celor care au continuat să facă politică și după schimbarea de regim din România. În acest domeniu, alte câteva surse importante au fost presa locală anterioară căderii regimului Ceaușescu și materialele din presa post-decembriștă care făceau trimitere la persoanele lustrabile din diferite județe ale țării.

Scrisul istoric despre viața politică din Oradea și Bihor pentru perioada anilor 1989-1990 nu cuprinde foarte multe lucrări. Prima lucrare despre evenimentele petrecute la Oradea în zilele lui decembrie 1989 a apărut abia în anul 2000. Ea poartă semnătura scriitorului Mircea Bradu și a istoricului Gabriel Moisa. În calitatea sa de director al Teatrului de Stat din Oradea, Mircea Bradu a făcut parte din „mica” nomenclatură politică locală și a participat direct la momentele pe care le evocă în cartea sa, fiind chiar, preț de numai câteva ore, primarul pe care l-a ales mulțimea adunată în Piața Unirii, pe 22 decembrie 1989. Autorii volumului „O minune de trei zile – Oradea, decembrie 1989” se plasează, de la bun început, pe poziția celor care afirmă că evenimentele ce au avut loc în orașul de pe Crișul Repede au fost, fără doar și poate, o revoluție sau, măcar, o parte a revoluției române. „După prima și cea mai parșivă încercare de a minimaliza importanța Revoluției, tratând-o drept o mișcare oarecare sau un eveniment aproape monden, a urmat a doua, la fel de reușită, care susține că mișcarea n-a fost generală, în sensul că n-a cuprins întreg teritoriul țării, ci s-a desfășurat în niște oaze temperamentale ale unui deșert de mămligă adormit sub o spumă de indiferență în patul său mioritic cu evoluții line și vag sinuoase, perfect controlabile. Ideea cântecului de leagăn care ne însoțește

mereu nu mai poate fi susținută în clipa de față”².

Un alt izvor important de informații cu privire la evenimentele desfășurate la Oradea și nu numai în decembrie 1989 este **cartea „Români contra români”**. Editat într-un tiraj de numai o sută de exemplare, de către un grup de foști ofițeri din cadrul Diviziei 11 Mecanizate „Carei”, unitate militară ce își avea structurile de comandă la Oradea, volumul valorifică un document oficial de excepție, „Jurnalul sinteză” al acțiunilor desfășurate în ultimele zile ale anului 1989 de unitățile din Garnizoana Oradea. Această sursă este cu atât mai importantă, cu cât prezintă inclusiv „acțiuni de luptă”, purtate de subunități din Oradea, la Arad și Timișoara, orașe însângerate ale revoluției române. Colonelul rezervist Grigore Bartoș, coordonatorul volumului, privește evenimentele care au dus la căderea regimului Ceaușescu din perspectiva militarului de carieră și a patriotului ce își vedea țara amenințată de pericolul intervenției armate străine sau al revizionismului maghiar. Viitor comandant al Garnizoanei Oradea, mai apoi, ales local și politician activ în rândurile P.S.M. sau P.R.M., Grigore Bartoș afirmă că „Jurnalul acțiunilor de luptă este un document original și absolut autentic”³. El susține, ferm convins de aceasta, că revoluția a fost opera unor servicii străine, care l-au avut drept vector principal de acțiune pe pastorul Tőkés László și că toate evenimentele sângeroase ce au marcat căderea regimului Ceaușescu au fost rezultatul aplicării acestui scenariu, al dezinformărilor, manipulărilor și al implicării civililor în acțiuni armate.

În același an, 2007, **universitarul orădean dr. Florin Ardelean publica cele două volume ale tezei sale de doctorat, în esență, o istorie a presei locale** ce cuprinde ultimele luni de activitate ale ziarelor ce apăreau sub patronajul Comitetului Județean al P.C.R. și anii de libertate gazetărească ce au urmat. Referindu-se la relația „vechii” presei cu revoluția și protagoniștii ei, autorul remarcă faptul că „Persista o nemulțumire față de ceea ce se întâmpla la «Crișana» și «Crișana liberă», o neîncredere în cei care erau acuzați de duplicitate, de un pact dubios cu noile structuri de putere”⁴.

2 Mircea Bradu, Gabriel Moisa, *O minune de trei zile – Oradea, decembrie 1989*, Oradea, Editura Treira, 2000, p. 1.

3 Grigore Bartoș, Viorel Diaconu - coordonatori, *1989 – Români contra români*, Oradea, Asociația Ofițerilor în Rezervă din România 2007, p. 7.

4 Florin Ardelean, *Dogmă și Opinie – Istoria presei orădene*, Oradea, Editura Universității Oradea, 2007, p. 40.

În anul 2009, scriitorul Mircea Bradu și istoricul Gabriel Moisa, împreună cu inginerul Radu Davidescu, participant la evenimentele revoluționare din oraș, revin asupra evenimentelor petrecute la Oradea în decembrie 1989 cu volumul **„Revoluția română la Oradea – documente, mărturii”**. Cu acest prilej conferențiarul universitar Gabriel Moisa adaugă celor prezentate în cartea anterioară câteva elemente noi, mai ales din sfera celor care au anticipat, în județul Bihor și la Oradea, convulsiile ce aveau să provoace schimbarea regimului comunist. Așa cum reiese din titlul ei, cartea adună mărturiile celor care au gestionat transferul de putere în plan local, unele dintre aceste destăinuri având un oarecare caracter inedit, ele fiind, până astăzi, puțin cunoscute, chiar și printre orădeni. Printre „actele de revoltă” ce au prefațat, în plan local, revoluția, istoricul Gabriel Moisa amintește de scrisoarea, trimisă de scriitorul Radu Enescu postului de radio „Europa Liberă” în 1989. „Gestul lui Radu Enescu, scrie Gabriel Moisa, este practic ultimul act de protest al unei personalități culturale române înainte de căderea regimului comunist”⁵. Eseiist, filosof și critic literar, Radu Enescu a fost ales, la 22 decembrie 1989, membru al Consiliului Județean al F.S.N. După cum el însuși mărturisește într-un articol publicat în februarie 1990. Deși ulterior a fost reales, în lipsă, a mai activat numai câteva zile în acest consiliu. Radu Enescu a fost unul dintre primii intelectuali români care au avut curajul să spună public că aceste consilii ale Frontului sunt „lipsite de legitimitate juridică și componența lor cuprindea oameni autoerijați peste noapte în oponenti și victime ale regimului ceaușist”⁶.

Oricât ar părea de interesant, **presa locală din primul deceniu de democrație** nu a acordat spații prea ample evenimentelor desfășurate la Oradea în ultimele zile ale anului 1989. În afara editorialelor ocazionale, materialele de presă ce cuprind date factuale, apărute în acești primi zece ani, pot fi numărate pe degetele de la o mână. Acest fapt se datorează, poate, impresiei împărtășite de unii conducători de gazete că „Pentru urbea noastră revoluția a fost mai mult un cadou și

5 Gabriel Moisa, Mircea Bradu, Radu Davidescu, *Revoluția română la Oradea: documente – mărturii*, Editura Arca, Oradea, 2009, p. 52.

6 Radu Enescu, *Publicistică (1990 – 1994)*, ediție îngrijită de Nicolae Pop, Oradea, Asociația Culturală D'Art, 2013, p. 18. „Pentru că F.S.N. a creat o regretabilă confuzie între stat și guvern, reprezentativ doar pentru o unică formațiune politică, fapt care a dus la totalitarism, la dictatura partidului unic,(...)”; *Declarație*.

mai puțin un lucru forțat să se întâmple”⁷, după cum explica Florin Ardelean.

Figură controversată a publicisticii românești de după 1989, anterior cercetător la Muzeul Țării Crișurilor, reputat speolog, **Liviu Vălenaș** este autorul a două volume care își propun să deoaaleze modul în care Securitatea „fabrica” spioni și dosare. Cele două volume ale sale, „**Fabrica de spioni**” și „**Fabrica de dosare**”, cuprind documente și declarații care susțin relațiile unor importante personalități ale vieții publice naționale și locale cu diferite servicii sau agenturi de spionaj, românești sau străine. O notă aparte a celor două volume este reprezentată de consistenta listă a fostelor cadre și a colaboratorilor Securității din mai multe instituții ale județului Bihor, care au rămas în activitate și după 1989. Greu de înțeles, însă autorul suspectează pe toată lumea. De la Gabriel Liiceanu, până la fostul său coleg de la muzeu, viitorul senator F.S.N., Viorel Faur. Tot universul lui Liviu Vălenaș pare prinsă într-un joc nesfârșit cu spioni K.G.B., ai Securității, ai STASI, în general, a tot ce a reprezentat rău comunismul și polițiile sale politice. „Prin «Fabrica de dosare» Liviu Vălenaș continuă munca tenace de investigare a arhivelor Securității. (...) Este o frescă aproape vie a unui trecut totalitar, de ale cărui sechele grave suferim cu toții, până în ziua de astăzi”⁸.

Publicată la București, dar ca urmare a unor studii sociologice efectuate în Bihor, cartea semnată de universitarul orădean **Șerban Olah**, „**Elitele locale**”, este o pătrunzătoare, dar discretă analiză a trecutului și a prezentului celor care au condus, în ultimii ani, destinele locuitorilor acestei părți de țară. Autorul urmărește evoluția mai multor figuri importante ale vieții publice bihorene, înainte și după 1989, trasând prin cercetările sale parcursul biografic al acestora. Concluziile autorului sunt interesante și se pot dovedi utile lucrării de față. Șerban Olah descrie modul în care, în 1989, reprezentanți ai „elitei economice locale” au ajuns în funcțiile de conducere ale unor întreprinderi de stat, pe care, ulterior, le-au privatizat în propriul interes. Autorul constată că „Membrii elitelor politice și economice interrelaționează. În perioada actuală, devine tot mai clar că omul politic este fie om de afaceri, fie reprezintă interesele unei firme mari,

⁷ *Gazeta de Vest* (Oradea), anul I, 1990, nr. 1, 1-19 ianuarie, p. 1, art. Florin Ardelean, *Revoluția „made in Oradea”*.

⁸ Liviu Vălenaș, *Fabrica de dosare*, Editura Vestala, București, 2012, coperta a IV-a.

fie este legat de o serie de oameni de afaceri”⁹. Din păcate, autorul este foarte zgârcit în a dezvălui identitatea subiecților săi, cele mai multe dintre acestea putând doar să fie ghicite, pe baza unor date ce apar în fișele, anonime, întocmite membrilor elitelor politico-administrative locale.

Istoricul orădean Gabriel Moisa afirmă că, doar până în 2009, la nivel național au fost publicate „peste 300 de articole, studii și cărți” referitoare la evenimentele revoluționare din decembrie 1989¹⁰. Ținând cont și de faptul că anul trecut a fost marcată împlinirea unui sfert de veac de la revoluție, conjunctură în care subiectul a revenit în atenția cercetătorilor și a opiniei publice, probabil că numărul acestor lucrări s-a dublat. Scrisul „istoric” pe tema revoluției poate fi clasat în mai multe categorii. Avem la dispoziție lucrări autentice de istorie, apoi există cărți scrise de jurnaliști sau de pasionați ai istoriei, memorii, interviuri și chiar rapoarte oficiale, precum cele întocmite de comisiile de specialitate care au funcționat în Parlament, cu misiunea de a investiga acest moment istoric încă neelucidat pe deplin. A existat apoi un număr destul de mare de cărți scrise și publicate în străinătate, despre revoluția română. Nu în ultimul rând trebuie menționate aici articolele publicate în presa, mai mult sau mai puțin specializată, pe această temă.

O scurtă trecere în revistă a acestei bogate bibliografii poate avea ca punct de pornire relevanța materialului istoric adus înaintea ochilor noștri de către autori.

Lucrarea profesorului universitar doctor Ioan Scurtu este una din cărțile care trebuie citite despre revoluția română din decembrie 1989. Volumul alocă spații generoase pentru a explicita contextul internațional în care s-au petrecut evenimentele, descrie căderea regimului Ceaușescu ca pe o „inevitabilă” schimbare și aruncă o scurtă privire asupra României de după 1989. Referindu-se la starea de faliment moral a sistemului, universitarul bucureștean scria: „După preluarea întregii puteri politice în 1974 de către Nicolae Ceaușescu, s-a dezvoltat un aberant cult al personalității, care a crescut în intensitate pe măsură ce situația României devenea tot mai grea. Chiar și comuniștii cei mai înfocați, care crezuseră în «visul de aur al omenirii», deveniseră pesimiști și agasați de propaganda

⁹ Șerban Olah, *Elitele locale*, Editura Economică, București, 2004, p. 341.

¹⁰ Gabriel Moisa, Mircea Bradu, Radu Davidescu, *Revoluția română la Oradea: documente – mărturii*, Editura Arca, Oradea, 2009, notă de subsol, p. 12.